

לימא בהא קמיפלגי:

כג-א מר סבר: אם שהה כדי לגמור את כולה — חוזר לראש.

ומר סבר: חוזר למקום שפסק.

אמר רב אשי: אם כן, האי "אם שהה לגמור את כולה" או "אם לא שהה" מביעי ליה לחלק בדברי רב חסדא ורב המנונא. וכיון שלא חילקו בדבריהם בין שהה כדי לגמור כולה ובין לא שהה, שמע מינה שהסובר ש"חוזר לראש" אמר כן בכל אופן, ואפילו אם לא שהה לגמור את כולה.

אלא, בהכרח, דכולי עלמא סברו שאם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש.

והתב, בדלא שהה משך זמן כדי לגמור קמיפלגי.

דמר סבר: כיון שהיה נצרך לנקביו בתחילת התפילה עד שלא היה יכול להתאפק עד סיום התפילה, גברא דחויא הוא מתחילת התפילה, ואין הוא ראוי להתפלל, ואין תפלתו תפלה מתחילתה. ולכן הרי הוא חוזר לראש אפילו אם הפסיק רק הפסקה קצרה.⁽¹⁾

ומר סבר: גברא חויא הוא, כיון שלא נצרך אלא לקטנים⁽²⁾, ותפלתו שהתפלל עד שהחלו המים לשתות, נחשבת תפלה, ולכן חוזר רק למקום שפסק, אם היתה זו הפסקה קצרה, שלא שהה בה כדי לגמור את כל התפילה.

[ואין בכך חידוש כמו למ"ד שחוזר לראש]. והצל"ח ביאר שהוה אמינא שלא יאמר אלא קיצור כל ברכה, כבעל קרי שנזכר באמצע תפלתו, ולכן השמיענו שחוזר ומתפלל את כל התפלה.

1. להלן [כד ב] אמר רבי יוחנן שהמפסיק בק"ש כשהוא עובר במבואות המטונפות, אם לא שהה אינו חוזר לראש, וכתבו תוס' הרא"ש ור"י החסיד דהיינו רק בדיחוי מחמת המקום, אך מים שותתין הוא דיחוי בגופו, ולכן חוזר לראש אף שלא שהה.

והריטב"א כתב, שהשוהה בכל דיחוי כדי לגמור את כולה חוזר לראש, אך גברא דחויא שלא שהה לגמור את כולה, או גברא חויא ששהה לגמור כלה, אינו חוזר לראש אלא בתפלה, שההפסק בה חמור, אך לא בקריאת שמע. וביאר ש"אם שהה לגמור את כלה לכולי עלמא חוזר" היינו בגברא חויא ובתפילה. [וכ"כ רי"ף ובעה"מ שרק בתפלה חוזר לראש ולא בק"ש והלל].

ותוס' [כב ב ד"ה אלא] הקשו, למה לא אמרו "דכור"ע אין חוזר לראש" [ובנחלת צבי ביאר שכוונתם שלכולי עלמא ב"לא שהה" אינו חוזר, ונחלקו רק בשהה, וראש יוסף נקט שכוונתם שאפילו שהה לכולי עלמא אינו חוזר באופן שיכול להעמיד עצמו, ונחלקו רק כשלא יכל להעמיד עצמו, אם דינם כצואה שתפלתו תועבה, או שדינם קל ואינו חוזר] ובביאור תירוציהם ראה מהרש"ל ומהרש"א פנ"י ונחלת דוד. והעולה מדבריהם שגם בק"ש והלל חוזר, ואפילו בדיחוי המקום של מבואות המטונפים.

והיינו שנחלקו אם ההפסק דוקא בתפלה כי היא טעונה כוונה, ואם מפסיק אינו מכוון, וכלשון הראב"ד ש"אין דרך רחמים שיהא הפסק בתפלתו". או שההפסק בקיום המצוה, ולכן אינו נחשב הפסק אלא בגברא דחויא.

2. המחלוקת התבארה כפירוש רש"י, וראה מגן אברהם [צב א] שהוכיח מדבריו שמ"ד "גברא חויא הוא" התיר להתפלל כשנצרך

תנו רבנן: הנצרך לנקביו — אל יתפלל⁽³⁾.
ואם התפלל — תפלתו תועבה⁽⁴⁾.

אמר רב זביר ואיתימא רב יהודה: לא שנו
שאסור לו להתפלל אלא כשאינו יכול
לשחות בעצמו, אבל אם יכול לשחות
בעצמו — תפלתו תפלה.

ועד כמה צריך שיהא יכול להשהות את
עצמו כדי שיהא מותר לו להתחיל
בתפילה?⁽⁵⁾

אמר רב ששת: כשבתחילת תפלתו⁽⁶⁾ מסוגל
להשהות את עצמו משך זמן של הילוך עד

לקטנים, וכן נקט החיי אדם [ג א]. אך באלהו
רבה הביא משו"ת הרשב"א [קלא] ושו"ת
הרמ"א [צח] שאף הנצרך לקטנים אסור
להתפלל, וראה בה"ל [ד"ה וצריך] ובהערה
הבאה.

ותוס' [ד"ה אלא] הביאו שרבינו יהודה
פירש שמ"ד "גברא דחויא הוא" סבר שיש לו
לחוש שמא יהיו המים שותתין בכדי זמן שיוכל
לגמור את כולה, וכיון שאעפ"כ התפלל, הרי
הפקיר ברכותיו וחוזר לראש, [התבאר לפי
הצל"ח. וראה תוס' ר"ה לד ב ד"ה לדידי,
ומחצה"ש סי' סה]

והרשב"א ביאר ש"גברא דחויא הוא" על
מה שהתפלל בשעה שהמים שותתין, ולכן חוזר
לראש. ומ"ד "גברא דחויא הוא" סבר שאין המים
דוחין אותו, כי מה"ת אין איסור להתפלל אלא
כנגד העמוד, ורבנן לא אסרו אלא להתחיל
לכתחילה, אך כיון שכבר מתפלל אינו דחוי
[וכבר הבאנו שדעת רבינו יונה שבזמן ששותתין
נחשב "כנגד העמוד" ואסור מה"ת].

3. הרמב"ם [תפלה ד י] נקט שטעם האיסור
הוא משום שנטרד בתפלתו. ואילו בהגהות
מיימוניות [אות ח] הביא שרבינו שמחה כתב
שהאיסור משום שגופו משוקץ. ונפקא מינה
למחלוקת האחרונים [בהערה הקודמת] אם
הנצרך לקטנים צריך לחזור ולהתפלל, שמצד
טרדה אין לחלק בין קטנים לגדולים, אך מצד
שיקוץ, הרי מה"ת לא נאסר לקרא אלא כנגד
גדולים, ולכן אוסרים גם את גופו, אך קטנים

שאיסורן מדרבנן אינם אוסרים בגופו.

4. השו"ע [צב ב] פסק שיחזור ויתפלל, אף
שתפלתו תועבה, ובראש יוסף נקט דהיינו רק
לשיטת ר"י [בתוס' לעיל כב ב ד"ה אע"פ, אך
לגעת תוס' הוא מעוות שאינו יכול לתקון], אולם
במגן גבורים חילק, שרק אם החסרון במקום
אינו חוזר, אך המתפלל בגוף שאינו נקי לכולי
עלמא אינה תפלה וחוזר ומתפלל.

5. התבאר לפי דברי רש"י [ד"ה ועד], וכתב
הב"ח שגרס כגירסת הר"ף "אבל יכול לעמוד
על עצמו מותר". אולם רבינו יונה והרא"ש
גרסו כגירסא שלפנינו, והנידון הוא אם "תפלתו
תפלה", והיינו שאף אם יכול להעמיד עצמו
שיעור פרסה, אסור להתחיל להתפלל לכתחילה.
[וכן דעת הרמב"ם תפלה ד י]. וראייתם מלשון
הברייתא "אל יתפלל", ודחה הב"ח דהיינו
כשאינו עובר זמן תפלה, [ומה שכתבו רש"י
והר"ף שמותר להתפלל היינו כשזמנה עובר].

והב"י הביא משו"ת הרשב"א [קלא] שגרס
כהר"ף ובכל זאת נקט שאסור להתחיל כשנצרך
לנקביו. אך כל האיסור רק אם נצרך קודם
התפלה, אבל אם התעורר רק באמצע לא יפסיק,
וכתב בבה"ל [ד"ה אם] שאם התעורר לו צורך
לגדולים תלוי במחלוקת רש"י והרשב"א בגברא
דחויא, וראה הערה 10.

6. כך ביאר במשנה ברורה [צב ד], והוסיף
שאפילו אם אחר תפלתו הוצרך לעשות צרכיו

פרסה⁽⁷⁾ [ושיעורה שעה וחומש]⁽⁸⁾.

איכא דמתני לה לדברי רב זביד אמתניתא,
בברייתא עצמה:

כמה דברים אמורים שמי שנצרך לנקביו אין
תפילתו תפילה — כשאין יכול לעמוד על
עצמו. אבל אם יכול לעמוד על עצמו —
תפלתו תפלה.

אלא, שעל דברי הברייתא הוסיף רב זביד:

ועד כמה צריך שיכול לעמוד על עצמו?

אמר רב זביד: עד פרסה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:
הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל⁽⁹⁾, משום

שנאמר: [עמוס ד יב] "הכון לקראת אלהיך
ישראל"⁽¹⁰⁾.

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי
יונתן: מאי דכתיב [קהלת ד יז]: "שמור
רגלך כאשר תלך אל בית האלהים" —
משמעותו היא: שמור עצמך שלא תחטא,
ותצטרך לבוא לבית האלהים להביא קרבן
על חטאך. ואם בכל זאת תחטא — הבא
קרבן לפני.

ובהמשך נאמר: "זקרוב לשמוע". ואמר
רבא שכך משמעותו: הוי קרוב לשמוע דברי
חכמים — שאם חוטאים, מביאים קרבן
ועושים תשובה. וכן אתה עשה כמוהם,
שתעשה תשובה בעת שתביא קרבןך.

"מתת הכסילים זבח" — אל תהי ככסילים,

בתוך זמן הילוך פרסה, יצא בדיעבד. ומשום כך
דחה בביאור הלכה [ד"ה שיעור] את ביאור
החיי אדם [ג ה] ששיערו חז"ל שאם אינו יכול
להעמיד עצמו שיעור זה ודאי כבר נהפך האוכל
שבמעיו לצואה, ואם כן כאשר אחר התפלה לא
יכל להעמיד עצמו, התברר למפרע שבתחילת
התפילה היה בגופו צואה, ולא יצא.

7. הפרישה כתב ששיעור זה נקבע משום
שמצינו להלן [לב ב] שהיו שוהין שעה אחת
בתפלה, ומהלך אדם ביום עשר פרסאות, ונמצא
שבכל שעה הולך בערך פרסה, שהרי אינו הולך
כל היום. או ששיעורו גם זמן מועט לשהיה קודם
ואחר התפלה. והחיי אדם כתב כנ"ל, שבשיעור
זה יש במעיו צואה.

ולדעת הרמב"ם שהאיסור משום שנטרד
בתפלה, מסתבר שבשיעור זה הוא דואג שלא
יגמור תפלתו, ונחפז יותר.

8. בשו"ת גינת ורדים [גן המלך מח] כתב

שהגמרא נקטה שיעור "פרסה" ולא "שעה
וחומש" להורות כי אף אם יכול להעמיד עצמו
שעה וחומש ע"י שיישב במקום אחד, אינו יוצא
אלא אם יכול לעמוד פרסה גם כשהוא מהלך,
[ובאשל אברהם בוטאשט כתב שמשערים בזמן
בינוני, ולא בעת חום או קור].

9. הפמ"ג [א"א צב א] תמה הרי דברי רבי יונתן
כבר נשנו בברייתא לעיל, ומוכח לכאורה כרבינו
יונה והרא"ש שבא להשמיענו שאפילו אם יכול
להעמיד עצמו, אסור להתפלל לכתחילה. ודחה,
שמדובר בנצרך לקטנים, והשמיענו שאע"פ
 שאין תפלתו תועבה אסור לכתחילה להתפלל,
וראה הערה הבאה.

10. המג"א [צב ב] נקט שאיסור זה מדרבנן, וכן
הוכיח הראש יוסף משו"ת הרשב"א [קלא,
הובא בשו"ע ע"ס] שאינו חוזר כשבדק עצמו
קודם התפלה, והיינו כי "בל תשקצו דרבנן, והם
אמרו", ואילו במים שותתין על ברכיו אמרו

שחוטאים ומביאים קרבן, ואין עושים תשובה.

רב אשי, ואיתימא רבי הנינא בר פפא, אמר: כך אמר הכתוב:

"כי אינם יודעים [הכסילים] לעשות רע".

"שמור רגלך" — שמור נקביך מבין רגלך, שתקדים להסיך אותם, בשעה שאתה עומד (11) בתפלה לפני. (12)

ותמהה הגמרא: אי הכי, שכוונת הכתוב שהכסילים אינם יודעים לעשות רע — למה נקראו "כסילים", והרי צדיקים נינהו?

תנו רבנן: הנכנס לבית הכסא והוא לבוש תפילין — חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס לבית הכסא כשהוא אוחזם בידו. לפי שהגנאי לתפילין הוא רק באופן שנכנס והם גלויים על ראשו, ולא כשאוחזם בידו (13).

מבאר הגמרא: אלא כך היא משמעות הכתוב: אל תחי ככסילים, שחוטאים, ואף מביאים קרבן, ואולם אינם יודעים אם על הטובה הם מביאים קרבנם כזב גרידא, אם על הרעה הם מביאים קרבנם כחטאת, משום שאינם יודעים מהו חטאם.

אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת: לא שנו שצריך לחלוץ את התפילין בריחוק ארבע אמות אלא כשהמדובר הוא בבית הכסא קבוע שכבר יש בו צואה.

וכך אמר הקדוש ברוך הוא: בין טוב לרע אינן מבחינים, שאינם יודעים להבחין בחטאם — והם מביאים קרבן לפני?

אבל בית הכסא עראי — חולץ בסמוך לו,

יכול לעמוד, תפלתו תועבה.

שחזור לתפלתו כיון שמה"ת חייב להפסיק. אולם הערוך השלחן [צב ה] כתב שהנצרך לנקביו אסור מדאורייתא, ויתכן שטעמו כהחיי אדם שהתברר שהיתה צואה במעיו, ונקט שדינו חמור מצואה לפניו.

13. כך פירש רש"י [ד"ה חולץ], והיינו שאסור ללבשם בגלוי לפני צואה [והריטב"א נקט שדרך קדושתן רק כשהן בראשו]. אך דעת הרא"ש שהאיסור הוא כשעושה צרכיו כשהוא לבוש בהן.

11. הרי"ף גרס "שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה" אך הרא"ש לשיטתו גרס "שמור נקביך בשעה שאתה בא לעמוד בתפלה".

והפמ"ג [מג א"א א] תמה שמשמע מדברי רש"י כדעת תוס' בשבת [סא א ד"ה דילמא] שמותר להכנס כשתפילין של יד בזרועו, שהרי הם מכוסין בבגדו. ואילו רש"י בשבת [סב א ד"ה התם] נקט שגם בשל יד אסור משום שיש בה קשר יו"ד. וביאר שאמנם לדעת רש"י אין חילוק בין של ראש לשל יד, אלא שסבר כרב האי גאון [בסמוך] שיש איסור בעצם הכניסה, ואיסור זה רק במגולים, אך להפנות אסור גם במכוסים, וראה פרי יצחק [ח"ב ד] ובהערה 16

12. הטור [צב] הביא את שני הפסוקים, וביאר הב"ח שהוצרכו ללמד שמקבל שכר גם על מה שנזהר שלא להתפלל בגוף משוקץ [ככתוב "שמור רגלך"], וגם על מה שהתנאה לעמוד בגוף נקי [ככתוב "הכון"].

ומהר"י אבוהב ביאר שלמדו מ"הכון" שאפילו אם יכול להעמיד עצמו, אסור להתפלל לכתחילה, ואילו מ"שמור רגלך" למדו שאם אינו

ומחזיקין בידו ונפנה לאלתר. (14)

וכשהוא יוצא מבית הכסא, ורוצה להניח תפילין — מרחיק ארבע אמות, ומניחן וטעמו של דבר: מפני שעשאו עתה לבית הכסא שנפנה שם — לבית הכסא קבוע.

בזמנם לא היו בתי כסא קבועים, עשויים מחפירות בקרקע המיועדות לבית כסא, אלא

היו מקומות מפוזרים על פני השדה. (15)

ולכן, מקום שכבר יש בו צואה היה נחשב כ"בית הכסא קבוע", ואילו מקום חדש, שעדיין לא היה בו צואה, ורק עתה הוא נפנה בו לראשונה נקרא "בית הכסא ארעי".

איבעיא להו: מהו שיכנס אדם בתפילין שבראשו (16) לבית הכסא קבוע (17)

14. הרמב"ם והרא"ש השמיטו את החילוק בין קבוע לעראי, ועמד על כך הב"י, וראה חידושי הגהות. ויתכן שחילוק זה אינו שייך אלא אם האיטור בגלוי התפילין בביהכ"ס, אך האיטור לעשות צרכיו עמהם שייך גם בעראי.

והרשב"א הקשה הרי גם בעראי אין "מחניך קדוש" ואיך יחלוץ ויפנה לאלתר, והניח בקושיא.

15. כך פירש רש"י, וכדרכו שהאיטור ללבשם בגלוי לפני צואה, ולכן במקום חפירה מותר להכנס בהם, וחולץ ונפנה לאלתר. אך לדעת הרא"ש שהאיטור בעשיית צרכיו אין מקום לחלק בין ביהכ"ס על פני השדה או בחפירה.

והב"י כתב בשם רש"י שיותר להשתין בחפירה כשתפילין בראשו, ותמה המג"א [מג ה] שהרי ההיתר בחפירה הוא רק להכנס, אך להשתין אסור מחשש שמא יפנה בהן. וביאר שכוונתו שאין צריך לחלוץ בריחוק ד"א, כי לא החמירו אלא בנפנה אפילו בחפירה, או במשתין ע"פ השדה מחשש שיפנה, אך משתין בחפירה חולץ ומשתין לאלתר. [ע"פ מחצה"ש, וראה פמ"ג].

16. כך פירש רש"י, ומשמע שבתפילין של יד אין צד לאסור, וכאן לא יועיל חילוק הפמ"ג [בהערה 13], שהרי הטעם לאסור הוא שמא יפיח, ואמנם המג"א [מג א] כתב שהאיטור גם בתפילין שבזרועו. ורש"י נקט ב"ראשו" למעט

אם אוחזין בידו. ובאליהו רבה כתב שהקלו בתפילין של יד כשנכנס להשתין כיון שהטעם לאסור הוא רק מחשש שמא יפיח. ובאפיקי מגינים כתב שטעם המג"א לאסור הוא משום שהשו"ע פסק כטעם שחוששין שיעשה צרכיו, אך משום חשש הפחה אין איטור אלא כשהתפילין מגולים, ושל יד לרוב מכוסין בבגד, וראה פמ"ג [א"א לח ב, וריש סי' מד]. ובסמוך יבואר דעת הפמ"ג [א"א ג] שאסור להשתין עם תפילין בזרועו משום שפשוף, ויתכן שמפני כך נקט רש"י דוקא "בראשו".

17. רב האי גאון תמה הרי כבר שנינו בברייתא לעיל הנכנס לבית הכסא [קבוע] חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס. וכיצד יתכן להתיר כניסה משום שרוצה רק להשתין מים. ולכן גרס "מהו שיכנס לבית הכסא צנוע" והיינו שסופו להיות קבוע, ודנו אם חששו שיפנה בו.

והרשב"א כתב שהברייתא עוסקת בנכנס לקבוע לעשות גדולים וכיון שיש תרתי לרעותא חולץ ברחוק, ונידון הגמרא בנכנס לקטנים. והראב"ד ורבינו יונה גרסו "לבית הכסא עראי", ובראש יוסף כתב שכן דעת רש"י, וראה מחצה"ש ט].

והרא"ש כתב שאינה קושיא, כי בברייתא מדובר שרוצה לעשות צרכיו, אך משום עצם הכניסה אינו צריך לחלוץ, והנידון כאן הוא אם בקבוע חוששים שמא יפנה בהם, ובהלכות תפילין [סי' כ] דקדק כן ממה שלא נקטה

— להשתין מים בלבד? (18)

רבינא שרי,

רב אדא בר מתנא אסר.

אתו שיילוח לרבא, אמר להו: אסור, כי חיישינן שמא יפנה בהן. ואמרי לה: משום שחוששינן שמא יפיה בהן.

תניא אידך: הנכנס לבית הכסא קבוע חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים, ונכנס.

וכשהוא יוצא — מרחיק ארבע אמות

ומניחן, דברי בית שמאי.

ובית הלל אומרים: אוחזן לתפילין כשהן בידו, ונכנס.

רבי עקיבא אומר: אוחזן בכגרו ונכנס.

תמחה הגמרא: וכי בכגרו סלקא דעתך שיכול לאוחזן?

הא זימנין מישתלי לחו, שהוא שוכח מהן — ונפלי?

מבאר הגמרא: אלא אימא: אוחזן כשהן מוסתרים בכגרו ובידו, (19) ונכנס, ומניחם

בשפשוף ניצוצות בידו, וגם אין חשש שמא יפנה אלא בקבוע. והעלה מכך הב"י שהברייתא לעיל עוסקת בנכנס לעשות גדולים, שהרי לקטנים מותר להכנס עם תפילין בראשו. [וכשהתפילין בזרועו, הפמ"ג א"א ג אסר משום שפשוף, ובה"ל ד"ה בבה"כ התיר].

ודעת הרמב"ם [תפילין ד יח] שאסור להשתין עם תפילין בראשו בין בקבוע בין בעראי, וביאר הכס"מ שפסק שהחשש שמא יפיה בהן, וכן הביא בשלטי גבורים בשם ריא"ז, וראה ב"י ודרכי משה. ובערוך השלחן תמה שהרי טעם זה הוא רק גזירה והרמב"ם כתב שצריך להפסיק ולחלוץ אף אם שכח, וביאר כשיטת ריב"ב שנידון הגמרא רק כשהן בידו, אך כשהן בראשו אסור, וכאן לא סברה הגמרא את חשש ניצוצות דלהלן. [ודעת הרמב"ם בתפילין של יד בזרועו, האליהו רבה התיר, וכתב פמ"ג א"א טו דהיינו בעראי, אך המ"ב יא נקט שגם בזרועו אסור. וראה שו"ת בית הלוי ח"א ה].

19. הרא"ה ביאר שיאחו ידו בכגרו במקום התפילין כדי שיהיו מהודקים ולא יפלו. וראה רש"י [ד"ה ואוחזן] שבידו בלא בגדו מועיל שלא יפלו.

הברייתא בית הכסא "קבוע", כי הנכנס לעשות צרכיו אפילו בעראי צריך לחלוץ, [ובמעדני יו"ט ר תמה שהרי רב ששת אמר לעיל "לא שנו אלא ביהכ"ס קבוע", והגר"א תמה למה היוצא מרחיק ד"א והרי אין חשש שיפנה].

והמג"א [מג ט] הביא שהש"ך תמה שנמצא לפי הרא"ש שמוותר להכנס לביהכ"ס קבוע עם תפילין כשאינו עושה צרכיו, והרי אף למרחץ אסור להכנס, [אף שהוא קל מביהכ"ס, וראה נחלת דוד]. ולכן כתב שכוונתו להתיר רק כדי להשתין שהוא חייו של אדם, וכן מדוקדק באופן נדון הגמרא "מהו שיכנס להשתין מים". ובבה"ל [ד"ה ואוחזן] כתב שהאיסור במרחץ הוא רק כשנכנס לקביעות, וההתיר בביהכ"ס מדובר בעובר. ומסקנת המג"א [שם יד] שדין מרחץ כביהכ"ס בביתו, שהחמירו בו כי יכול להניחם במקום המשתמר, וראה הערה 31.

18. תוס' [ד"ה חיישינן] הקשו הרי להלן [ריש ע"ב] שנינו מפורש שלא ישתין בהם אפילו בבית הכסא עראי. וכתבו דהיינו דוקא כשאווחזן בידו, וחוששינן שמא ישפשוף ניצוצות או יגע באמה. וכן כתבו רבינו יונה והרא"ש [הל' תפילין כא] שאם התפילין בראשו מותר, כי אז אין איסור

בחורין הסמוכים לבית הכסא.

ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא,⁽²⁰⁾ ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים, שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לדידי חשד⁽²¹⁾, וכמו שהיה מעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים, ובאת זונה אחת ונטלתו, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי!⁽²²⁾ כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותה שעה התקינו שיהא אוהזן בכגדו ובידו ונכנס.

תנו רבנן: בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הפנימיים של הגדר המקיפה את השדה שהוא נפנה בה, הסמוכין לבית הכסא.

ובאין עכברים ונוטלין אותן.

התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות, דהיינו בחורי הגדר של השדה שהוא נפנה שם, בצד החיצון של הגדר, ששם יש "חלונות"

הסמוכות לרשות הרבים, ושם אין העכברים מצויים, עקב האנשים ההולכים ברשות הרבים.

ועדיין באין עוברי דרכים ונוטלין אותן.

התקינו שיהא אוהזן בידו ונכנס.

אמר רבי מיאשא בריה דרבי יהושע בן לוי: הלכה — גוללן לתפילין ברצועותיהן כמין ספר, ואוהזן בימינו⁽²³⁾ כנגד לבו.

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו בשיעור טפח. לפי שיש בה קדושה, משום שקושרים בה את בתי התפילין, ובקשריהם נוצרות כעין שתי אותיות מהשם שדי [ד'] בשל ראש וי' בשל יד].⁽²⁴⁾

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא: לא שנו שהנכנס לבית הכסא גוללן לתפילין כמין ספר אלא שיש עדיין שהות ביום ללבשו, אבל אם אין שהות ביום ללבשו —

והוצרך לחפש אחריהם, עי"ש.

23. הב"י הביא נימוקי יוסף ומגדל עוז שצריך לאחזן בימינו, כי בשמאל מקנח עצמו, ולכן אסור לאחזו את התפילין בשמאל. ופמ"ג העיר ששפשוף מותר בימינו. ואמנם רש"י [ד"ה ואוהזן] פירש שאוהזן בימינו כדי שלא יפלו, וכ"כ הרא"ה שבימינו היא שמירה יפה, וכנגד לבו הוא דרך כבוד.

24. כך פירש רש"י, והיינו שכל הרצועה קדושה מפני השם שבחלקה. והרא"ה כתב "משום כבודן" ויתכן דהיינו משום שהן קשורות לתפילין, אף שהחלק היוצא אינו קשר שיש בו אותיות.

20. הצ"ח תמה הרי יכול להכנס עמם לביהכ"ס ולמה יניחם בחורין, וביאר שכוונת הברייתא שאם יכול ליקחם בכגדו ובידו, מוטב, ואם לא, יניחם בחורין. ובנחלת דוד נקט שתיבות אלו ט"ס הן, ולכן לא פסקום הרי"ף והרא"ש.

21. ביאר הצ"ח שכוונת הברייתא לפרש למה לא יניחם סמוך לרה"ר כמו שתקנו בסמוך. ולכן הביאה שאחר מעשה זה שבו ותקנו להניחם כבראשונה סמוך לביהכ"ס. וראה הגהות מלא הרועים.

22. היעב"ץ ביאר שידעו שהם של פלוני כי היה שמו רשום על נרתיקן, או משום שנגנבו לו

עושה להן בגד כמין כים שגובהו טפה, ומניחן בו ונכנס עמן לבית הכסא.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כשהוא בא להפנות ביום — גוללן את התפלין ברצועות שלהן⁽²⁵⁾ כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו.⁽²⁶⁾

ובלילה, כשהוא חולצן ורוצה להצניען ולהניחן על הקרקע עד הבוקר⁽²⁷⁾ — עושה להן כמין כים טפה, כדי שיהיה "אהל" שהוא

ניכר כדבר החוצץ בין התפלין והקרקע, ומניחן לתפלין בתוך ה"אהל" — הכיס.

אמר אביו: לא שנו שצריך לעשות כמין כים טפה אלא בכלי שהוא כליין של התפלין, שכיון שהוא כליין של התפלין אינו נחשב כחציצה ביניהם ובין הקרקע עד שיעשה מעין אהל בשיעור טפה.⁽²⁸⁾

אבל בכלי שאינו כליין — נחשב כ"אהל" אפילו שגובהו פחות מטפה.⁽²⁹⁾

25. כך פירש רש"י, והרמב"ם [תפלין ד יז] כתב "גוללן בבגדו", והמרדכי [הל' תפלין] הקשה עליו מדברי רב נחמן "ובלבד שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו" ומשמע שהם בידו בלא בגד, וראה נחלת דוד.

26. רבינו יונה הביא בשם רש"י שלא מדובר דוקא בנכנס לביהכ"ס, אלא כל החולץ תפלו ביום לרבי זירא עושה להן כים להניחן בקרקע, ולרבי יוחנן גוללן כס"ת ואינו צריך להניחן בכיס אלא אפילו בקרקע כדי שיהיו מזומנים לו, ורק בלילה שאינו לובשם, יניחם בכיס ולא בקרקע. ותמה הנחלת דוד שהרי רבי יוחנן סיים "ומניחן בידו כנגד לבו" ומשמע שנכנס עמהן כך לביהכ"ס, ולא מצינו היתר להניחם על הקרקע, ובסמוך אמרו שרבי יוחנן היה מוסרם לתלמידיו. ואמנם רה"ג ורש"י לפנינו ביארו שמדובר בנכנס לביהכ"ס.

27. הכסף משנה [תפלין ד יט] הבין מדברי רש"י שמדובר בחולץ סתם [משום שלילה אינו זמן תפלין] ולכן ביאר שצריך הצלה מהנחה על קרקע.

אך הרמב"ם [שם] נקט שמדובר בנכנס לבית הכסא בלילה, וצריך "אהל" להציל מצואה, [אך משום שאינו זמן תפלין אינו חייב לחלצן, שם הי"א].

28. הרשב"א הקשה הרי כל האיסור בתפלין הוא משום השי"ן שבעורן [כמבואר בשבת סא ב], ומשמע שלולי השי"ן היה חיפוי העור מצילן אף שמהודק בהן, וכל שכן שכליין יציל.

ותירץ הריטב"א שיעור התפלין קבוע עליהן ואינו מוציאן ממנו ולכן הוא מגין עליהם יותר מכליין שמוציאן ומכניסן בו, ולכן צריך שיעור אהל להציל, [ולביארו בסמוך אין קושיא, כי מדובר בפושטן סתם ולא להציל בבית הכסא].

והפני יהושע תירץ שיעורן מציל רק מביזוי ביהכ"ס [שתלוי בראית הפרשיות את הצואה], ולא מביזוי הנחה על קרקע, [שאינו נחשב הפסק לגבי ההנחה בקרקע], וראה עוד בתשב"ץ [ח"ג כו] ובמג"א [מג יא] ובשפת אמת [שבת סב א]..

29. כך משמע מפירוש רש"י, אך הרא"ה ביאר ששיעור טפה בכלי נצרך כדי שיהא דבר חשוב לכבודן של התפלין, ומדובר בפושטן סתם ולא דוקא להכנס לבית הכסא. [וראה ריטב"א שפחות מטפה בטל אצלן והרי הן כמגולין]. וכשאינו כליין נחשב כמניחן לשעה ודי בכלי שאין בו טפה, וראית הגמרא מצמיד פתיל היא שיש לו שם כלי כדי להציל גם בבית הכסא, אך לא משום אהל.

אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי: תדע, שכלים נחשבים כ"אהל" החוצץ אפילו כשהכלי הוא קטן, בשיעור שהוא פחות מטפת, שהרי פכין קטנים של חרס המוקפים צמיד פתיל, אף שהם פחות מטפח — מצילין את מה שבתוכן מקבלת טומאה באהל המת. משום שנחשבים הכלים הללו כאהל בפני עצמו החוצץ מהטומאה שבאהל.⁽³⁰⁾

ואמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן, כי הוה בעי למיעל לבית הכסא, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא — הוה יהיב לן.⁽³¹⁾

אבל כי הוה נקיט תפילין — לא הוה יהיב לן, אלא נכנס עמהם כשהם מכוסים כדין.

אמר: הואיל ושרוניהו רבנן להכניסם — כג-ב ננטרן, אכניסם עמי וישמרוני שם מהמזיקים.⁽³²⁾

אמר רבא: כי הוה אזלינן בתריה דרב נחמן, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא — יהיב לן.

אבל כי הוה נקיט תפילין — לא יהיב לן, אמר: הואיל ושרוניהו רבנן — ננטרן.

תנו רבנן: לא יאחזו⁽³³⁾ אדם תפילין בידו ולא יאחזו ספר תורה בזרועו, ויתפלל,⁽³⁴⁾ משום

30. ראה בחידושי הגר"ח [טומאת מת יט נא] שטומאת אהל יש לה שני הגדרות: א. האהל נחשב כאילו הוא מלא טומאה, וכאילו נגע במת. ב. כל הנמצא באהל אחד עם מת טמא אף שלא פשטה טומאה. וכנגד זה יש ב"צמיד פתיל" שתי פעולות: א. מונע מהטומאה להכנס לכלי, ומציל את מה שבתוכו ממגע. ב. גורם שלא יחשב כאהל על מה שבתוכו, כי נחשב כאהל אחר מאהל המת. ולפירוש רש"י הנ"ל ההוכחה היא מהצלתו מדיני אהל, שהרי לגבי תפילין העיקר הוא שלא יהיו יחד עם הצואה, ואינו תלוי במגע. אך לביאור הרא"ה ההוכחה היא מהצלת הכלי דהיינו של נכנסה טומאה, וראה רמב"ן [חולין עא ב].

31. המג"א [מג יד] למד מכך שהיתר להכניס תפילין הוא רק משום שהולך עמם כל היום וטעונות שמירה ולא הטריחוהו לשוב כל פעם מהשדה לביתו, ולכן כתב רבינו ירוחם [הובא בשו"ע שם ז] שאסור להכניסם לביהכ"ס שבביתו. וכן אם נמצא בשדה עם שאר ספרים שאינו צריך להם כל היום, אסור להכניסם כי יכול להניחם בביתו, ולכן נתנם לתלמידיו.

32. כך פירש רש"י, ורבינו יונה הביא י"מ שאמר שישמור אותם בעצמו, וי"ג "לא נטרח" דהיינו שלא יטריח את תלמידיו לשמרם.

33. הב"ח [צו] כתב שאם אחזן יחזור ויתפלל, אך הט"ז [סק"א] נקט שאינו מן הנמנע לכוון, אלא שאסרו חכמים לכתחילה שמא יטרד ויברך ברכה לבטלה. ורבינו יונה ותרומת הדשן [יז] כתבו שמותר לאחוז סידור בידו לצורך התפילה, כשם שמותר לאחוז לולב משום שהמצוה חביבה עליו, ורק כשאחזן לשמירה טרוד ואסור, וכתב הט"ז שלדבריהם מותר לאחוז ס"ת בתפילתו כדי שתהא עליו יראת שמים ויראת התורה ויכוון יותר, וראה בסמוך.

34. הפמ"ג נקט שאיסור זה שייך גם באמירת ק"ש ופסוקי דזמרה, ובסמוך [הערה 37] נוכיח שדין זה שייך רק בס"ת ותפילין, אך בשאר דברים רק לדעת השו"ע [צו א] טעם האיסור משום טירדא ושייך בכל תפלה, אולם דעת הרמב"ם [תפלה ה ה] שהוא מדיני העמידה לפני המלך, ושייך רק בתפילת שמונה עשרה.